

Marina skyddade områden

– en bristvara

Många rapporter visar att det i havet krävs ett storskaligt skydd och kraftfulla åtgärder för att komma till rätta med hoten mot våra marina livsmiljöer. Men trots att de flesta av oss känner något speciellt för kusten och havet, och att det råder stor enighet om att havet måste prioriteras, så är marina skyddade områden idag en bristvara. Vad beror det på?

Foto: Magnus Melin/Naturbild

Tack vare det bräckta vattnet i Östersjön finns en unika blandning av marina och sötvattenlevande arter som vi bör värna om. Det bräckta vattnet utgör en stressfaktor för de arter som lever här, vilket gör dem extra känsliga för påverkan från mänskliga aktiviteter.

Havet är oerhört betydelsefullt för oss. Det innehåller en enorm bank av arter och miljöer, stora naturresurser som gör det möjligt för människor att försörja sig. Havet utgör områden för rekreation och friluftsliv samtidigt som det är hem för en fantastisk biologisk mångfald.

Människan nyttjar och exploaterar havet i allt större omfattning genom aktiviteter som sjöfart, vindkraft, olje- och gasutvinning och fiske. Aktiviteter som är av stort ekonomiskt värde, men som samtidigt ger effekter på havets växter och djur. Dessutom har omfattande landbaserade aktiviteter lett till negativ påverkan på havets ekosystem i form av miljögifter och övergödning.

Ett viktigt verktyg

Ett viktigt verktyg för att skydda havets växter, djur och ekosystem är att skapa marina skyddade områden. Syftet med ett marint skyddat område kan vara:

- att skydda arter och livsmiljöer t.ex. för att ge hotade arter en chans till överlevnad
- att bevara ostörda områden för framtiden för att öka kunskapen om opåverkade marina miljöer

- att säkra fiskbestånd och andra marina resurser för framtiden och möjliggöra ett långsiktigt och hållbart nyttjande

Ofta är motivet en kombination av dessa skäl. Marina skyddade områden är en åtgärd som, i kombination med andra åtgärder, kan ge ett effektivt skydd för det marina ekosystemet.

Många skyddsformer

Det finns en mängd olika former av skyddade områden. Det är till exempel naturreservat och nationalparker, salskyddsområden och fågelskyddsområden. HELCOM, Konventionen för Östersjöns miljö, har sedan länge arbetat för att skapa ett nätverk av s.k. Baltic Sea Protected Areas (BSPA). Under senare år har även EU inrättat ett nätverk av skyddade områden som kallas Natura 2000. Egentligen spelar det ingen roll vad skyddsformen heter – det viktiga är vilket skydd det ger för naturen. Vissa av de skyddade områden som finns längs vår svenska kust innehåller förutom landmiljöer även havsområden, men på vilket sätt är egentligen dessa havsområden skyddade?

Liten del av våra hav är skyddade

En studie som presenterade av Världsnaturfonden wwf under våren 2005 visar att endast ca 2,6 procent av Sveriges havsområde idag är skyddat som naturreservat och nationalparker och att ca 4 procent är skyddat som Natura 2000 områden. Med Sveriges havsområde menas allt vatten från strandlinjen ut till den ekonomiska zonens yttre gräns. Eftersom naturreservat och Natura 2000-områden till stor del överlappar varandra utgör det totala skyddet endast omkring 4,4 procent av Sveriges havsområde. Skyddet är mest omfattande närmast land och avtar ju längre från kusten man kommer för att vara näst intill obefintligt längst ute till havs.

För att få perspektiv på omfattningen av det marina skyddet kan det jämföras med skydd på land. Av Sveriges landområde är omkring 10 procent skyddat som nationalparker och naturreservat och 12 procent som Natura 2000 område. Det sammanlagda skyddet är omkring 12,6 procent av Sveriges landyta, betydligt mer än skyddet av hav.

Landperspektiv

Den viktigaste frågan är vad skyddet innebär för havets växter och djur. Studien visar att motivet till inrättandet av de flesta kustnära naturreservat och nationalparker i huvudsak har varit att skydda områdenas landmiljöer. Trots att samtliga studerade områden innehåller stora delar havsvatten har motivet framför allt varit att skydda växter och djur på öar, säl- och fågelskär, kustskogar, skärgårdsmiljöer och områden för turism och rekreation. Endast i omkring 20 procent av reservatens beslutsdokument nämns havet överhuvudtaget i motivet till skyddet.

Även skötselplanerna vittnar om att landmiljöerna har varit, och fortfarande är, i fokus. Enligt de bestämmelser som finns ska alla naturreservat och nationalparker ha en skötselplan som beskriver vilka åtgärder som ska vidtas för att bevara områdets naturvärden. Skötselåtgärder för den marina miljön nämns i själva verket i mindre än 10 procent av de undersökta områdenas skötselplaner. I de flesta av dessa fall finns ett kort avsnitt som beskriver vattenområdets skötsel. Oftast anges endast att "målet med skötseln är att bevara ett opåverkat vattenområde" och att de skötselåtgärder som ska vidtas är "inga övriga skötselåtgärder". Det finns med andra ord varken uppföljningsbara mål eller konkreta bevarandeåtgärder för dessa havsområden. Enligt wwfs bedömning har endast 1–2 procent av de skyddade havsområdena en mer utförlig skötselplan för den marina miljön.

Alla naturreservat och nationalparker har föreskrifter som reglerar vilka aktiviteter som tillåts inom området. I de kustnära områdena är det ofta svårt att uttyda om föreskrifterna även gäller havsområdena eller endast landmiljön, men enligt Naturvårdsverkets jurister gäller

restriktionerna hela reservatsområdet om inget annat anges. De flesta reservaten har ett relativt gott skydd mot aktiviteter så som sand- och grus täkt, att tippa och dumpa samt byggnationer på land etc. Alltså sådana aktiviteter som är vanliga på land. Däremot har de flesta reservaten ett svagt skydd mot fiske, fiskodling, militära aktiviteter, sjöfart och båttrafik samt skörd av alger och andra marina arter, sådana aktiviteter som förkommer i havet.

Skillnad mellan land och hav

Alla dessa exempel visar på stora skillnader mellan skyddssituationen för land och hav. På land tycks vi ha accepterat inskränkningar i rätten att nyttja vissa områden på ett annat sätt än i haven. Många som arbetar med marina skyddade områden, t.ex. inom olika myndigheter, anser att skillnaden till stor del beror på att det råder stor kunskapsbrist om våra hav. Kunskap om förekomst och utbredning av växter och djur i våra hav är begränsad liksom kunskapen om hur skyddet ser ut idag.

Politiska initiativ styr

En rad internationella överenskommelser tar upp marina skyddade områden som ett viktigt verktyg för skydd och förvaltning av våra hav. Man har insett behovet av och uppmanar till snabbt agerande för att skapa fler skyddade områden. Den svenska regeringen har även föreslagit en utökning av de svenska miljömålen för att skydda havsmiljön och anger att 19 marina naturreservat och 6 fiskefria zoner ska inrättas i våra svenska hav före år 2010. Om dessa mål genomförs på ett bra sätt, och skyddet blir konkret och inriktas på den marina miljön, kan det bli ett viktigt steg mot ett ökat skydd för våra hav. Storskalighet, zonerings, havsanpassad förvaltning och tillräcklig övervakning har visat sig vara nyckelfaktorer för lyckosamma marina skyddade områden i andra delar av världen.

MARINA SKYDDADE OMRÅDEN

Marina skyddade områden är områden som har ett juridiskt skydd och som har avsatts för att skydda den marina miljön med de arter, livsmiljöer, ekosystem och resurser som finns inom området. Det kan vara t.ex. naturreservat, nationalparker eller Natura 2000-områden. Syftet med skyddet och de naturvärden som finns inom området avgör vilka förbud och föreskrifter som behövs. Exempelvis kan det vara förbudet att nyttja mineralfyndigheter medan fiske kan vara tillåtet eller vice versa. I större marina skyddade områden tillämpas ofta zonerings där graden av skydd varierar i de olika zonerna, med strikt skydd i de mest skyddsvärda delarna.

TEXT Åsa Andersson, Världsnaturfonden (wwf)

TEL 08-624 74 17

EPOST asa.andersson@wwf.se